

УДК 378.016.811.161.2]:61

Л.Б. Шутак, Г.В. Навчук

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці

Резюме. У статті визначено особливості викладання гуманітарних навчальних дисциплін, зокрема української мови за професійним спрямуванням, у контексті формування та виховання особистості майбутнього фахівця в галузі медицини і фармації. Наголошується на тому, що мова професійного спілкування – один із найважливіших способів оцінки інтелектуального рівня

особистості, основа її сучасного буття та фахового зростання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, національна свідомість і самосвідомість, інтелектуальний рівень особистості, громадська активність, еліта нації, українська мова професійного спрямування, рівень володіння мовою.

Головні напрями діяльності вищої школи нині тісно пов'язані з тими процесами, які відбуваються в суспільстві. В умовах оновлення системи національної освіти перед вищою школою постали завдання демократизації навчально-виховного процесу, докорінних змін у підготовці майбутніх фахівців, вдосконалення педагогічної майстерності викладачів, звернення належної уваги на громадянське, національне, патріотичне виховання молоді, формування людини гармонійної, всебічно розвиненої тощо.

Однією з важливих умов гуманізації навчально-виховного процесу вищої школи є подолання й викорінення тих негативних явищ, які залишилися нам у спадок від колишньої тоталітарної системи (суспільна русифікація, приниження рідної мови, руйнація усталених народних традицій, моралі, нав'язування рабської психології, комплексу меншовартості, зміщення акцентів у багатьох загальнолюдських цінностях та ін.).

„Ми всі так мало знаємо нашу Україну, географічної свідомості в нас так мало, а вона так потрібна нам – ми мусимо свідомо носити ймення українців, знати усі скарби, що заховані в Українській землі. У цій праці нова школа – од початкової до вищої – мусить об'єднати і учнів, і учителів, потроху, цеглинку за цеглинкою, збудуємо ми таку школу, котра б справді вся була проійнята національним свідомим натхненням, яке виявить вільно увесь наш національний духовний склад і міцно з'єднає нас з рідним краєм, з рідним людом”, – писала у праці „Націоналізація школи” на початку минулого століття Софія Русова [3]. Судження не втратили своєї актуальності, злободенне й нині – в епоху конформізму, поглиблення духовної кризи, викривлення суспільної свідомості.

Думка про те, що українознавство як цілісна система освіти й виховання повинно стати методологічно-філософською основою розвитку освіти, суспільства, політики держави звучала й звучить у працях відомих вітчизняних учених і минулого і сучасності, як-от: М. Драгоманова, М. Грушевського, І. Стешенка, Г. Ващенко, Ю. Липи, П. Кононенка, В. Крисаченка, Я. Калакури та багатьох інших науковців. Вони

зробили вагомий внесок у розвиток українознавства як науки, поглиблення її методології, піднесення на якісно новий рівень сприйняття в суспільстві, впровадження у навчально-виховний процес як загальноосвітньої, так і вищої школи.

Оскільки зденаціоналізована особистість, як відомо, ніколи не зможе стати повноцінним громадянином держави, то надійною основою культурно-історичного розвитку нації, а відповідно й кожного, хто її представляє, є національно-патріотичне виховання. У зв'язку з цим його роль у ВНЗ як важливого чинника у процесі формування висококваліфікованого й високоморального фахівця, гармонійної, цілісної, національно свідомої, патріотично спрямованої, громадсько-активної особистості стала предметом широкого обговорення. На думку дослідників, яку ми цілком поділяємо, поверненню до джерел, відродженню духовності, виробленню ідеалів і цінностей сприятиме наповнення навчально-виховного процесу національним змістом [1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11].

Зазначимо, що формування спеціаліста-патріота – це не просто передача знань, практичних умінь і навичок, а відповідальна й тяжка справа. Це передусім виховання розуму, формування світогляду, переконань, моральних цінностей і принципів, естетичних смаків і вподобань, тобто, як писав В.О. Сухомлинський, – „це копітке різьблення й ліплення найтонших рис духовного обличчя людини” [1]. Наукою ж доведено, що навчання й виховання – процес нероздільний та глибоко національний за суттю, змістом і характером. „Як немає людини взагалі (абстрактної, безликої, без конкретної національної належності), а є людина українець, росіянин, німець, іспанець..., так немає виховання взагалі, а є українське, російське, німецьке, іспанське... виховання” [5]. „Кожен повинен пізнати свій народ і в народі пізнати себе”, – наголошував народний філософ-педагог Г. Сковорода. „Якщо ти українець – будь ним, – пише він, – якщо ти поляк, то будь поляком... Все добре на своєму місці й у своїй мірі” [5]. З цими твердженнями видатних українських педагогів не можна не погодитися.

Відповідно до вищесказаного, національно-патріотичне виховання у ВНЗ, зокрема й медич-

них, передбачає формування і розвиток такої особистості, якій буде притаманна готовність до виконання, окрім професійного, громадянського та конституційного обов'язків із захисту національно-державних інтересів, незалежності та цілісності України, утвердження її суверенітету тощо.

Національно-патріотичне виховання у системі вищої медичної освіти спрямоване на формування позитивних якостей громадянина України – висококваліфікованого фахівця в галузі медицини і фармації. Вища медична освіта має сприяти поширенню та втіленню цінностей відкритого суспільства, а саме: ідей самоцінності людського життя, особистої гідності, свободи, рівності перед законом. Збільшення годин на ту чи іншу суспільно-гуманітарну навчальну дисципліну або введення нової дисципліни гуманітарного циклу не розв'яже питання статусу української мови, поваги до історії України, її культури, проблеми усвідомленого громадянства України тощо, адже незрілість української національної ідеї на сучасному етапі розвитку нашого суспільства та її невідповідність реаліям призвела до відсутності її впливу на формування національної самосвідомості українця, що, у свою чергу, є парадоксальним з погляду формування державності.

У системі вищої медичної і фармацевтичної освіти спостерігається тенденція до зниження позитивної мотивації щодо вивчення гуманітарних дисциплін, оскільки студент, вступивши до вищого медичного навчального закладу, налаштований насамперед на здобуття професійних знань, умінь та навичок. У результаті тільки незначний відсоток майбутніх лікарів вільно володіють мовою конструктивного діалогу чи полілогу, вміють правильно та доступно формулювати професійну думку та суспільно-громадську позицію, а як результат – не можуть знайти себе у професії та в соціумі, натомість часто позиціонують себе і своє майбутнє поза межами України або взагалі не пов'язують своє майбутнє з медициною через брак професійної мотивації. Отже, недостатнє уявлення про національну ідею та її реалізацію в системі вищих медичних, фармацевтичних закладів освіти, зокрема у викладанні гуманітарних дисциплін, впливає на формування світогляду майбутньої медичної еліти України. У цьому контексті не йдеться про професійну відповідність, а насамперед про особистісне самовираження лікаря, клінічного провізора, фармацевта, медичної сестри.

У процесі навчання студентів рівень інтелектуального розвитку зростає і розвивається як у соціальному, так і в культурному й національному середовищах, проте можливі впливи негативних проявів на його розвиток чужоземних культурних, соціальних й інших елементів може призвести до відповідних порушень у формуванні світогляду особистості, її самооцінки, самореалізації, удосконалення знань, навичок, кваліфікаційної відповідності тощо.

Формування такої особистості вимагає, як уже згадувалося, наповнення всіх ланок навчаль-

но-виховного процесу змістом, який би виробляв ідеали й цінності, прищеплював любов до всього рідного, а також забезпечував можливості для постійного духовного самовдосконалення. Маємо на увазі об'єктивне відображення історії України, з'ясування ролі української мови в державотворчих процесах, цікаве подання культурних здобутків українського народу, вивчення державної символіки, репрезентація національних наукових надбань і т. ін. Глибоке пізнання історичного минулого рідного народу, оволодіння його національними, духовними цінностями, вищими здобутками в різних галузях – важливі компоненти національно-патріотичного виховання студентської молоді, без яких неможливе збереження історичної пам'яті, розвиток духовності.

Особливо важливу роль у цьому контексті відіграють предмети українознавчого циклу, що формують знання про українське суспільство, його історію, культуру, мову, менталітет, зокрема такі: „Історія України”, „Історія української культури”, „Українська мова за професійним спрямуванням”, а також суспільно-гуманітарні дисципліни, як-от: „Філософія”, „Основи права”, „Політологія”, „Релігієзнавство”, „Основи психології”, „Основи педагогіки”, „Психологія спілкування”, „Основи економічної теорії”, „Історія медицини” тощо.

Перед викладачами цих предметів стоїть непросте завдання: не лише надати студентам певного обсягу знань, а й прилучити їх до здобутків національної та світової культури, сформулювати у них національний світогляд та відповідні моральні принципи, підготувати майбутнього національно свідомого лікаря, котрий зможе в майбутньому розвивати медицину й водночас буде справжнім патріотом своєї держави.

Зазначимо, що серцевину національно-патріотичного виховання становить мовна підготовка, адже „хто не знає мови народу, на землі якого живе, або не розмовляє нею, той або гість, або наймит, або окупант” [10].

Той, хто прагне досягти успіху в житті, стати хорошим спеціалістом, неодмінно має використати для цього можливості мови. На ґрунті мови й конкретно-чуттєвого досвіду людина зростає як особистість. Більше того, кожна освічена людина, котра претендує на статус культурної особистості, повинна, з одного боку, усвідомлювати себе в ролі представника світової цивілізації і носія загальнолюдських морально-етичних і духовних цінностей, а з другого – громадянина певної держави і носія відповідної національної культури й мови як її станового хребта.

Національні відмінності – це насамперед об'єктивність у психології мислення, що відображається в мові, розумовій діяльності, світосприйнятті й впливає на ментальність етносу. Брак культури загальної, зокрема комунікативної, зужує можливості особистості щодо реалізації власних життєвих планів, намірів, проектів тощо. Мова професійного спрямування – один із найва-

жливіших способів спілкування та інтелектуального виявлення особистості, основа її духовності, історичної пам'яті, сучасного буття та професіоналізму. Духовність виховується там, де виховується любов і шана до своєї мови, історії, культури. Бездуховність спричинює численні конфлікти, взаємні непорозуміння, неприязнь, відчуження. Загальний мовленнєвий розвиток студента визначається якісним рівнем його мовленнєвої культури, що виявляється як у професійній діяльності, так і в процесі його самореалізації в навчанні, досягненні поставленої мети, усвідомленні професійної діяльності.

Безумовно, рівень грамотності студентів вимагає кращого: неналежне знання мови й мовленнєвої культури, незнання правил хрестоматійного характеру, недостатнє знання загальномовних проблем призводить до виникнення певних складнощів на початковому рівні засвоєння основних елементів професійного спілкування, а також до труднощів в опануванні фахових знань, зокрема у сприйнятті текстів професійного характеру. Особливо важко переломити в собі усталені стереотипи мовлення, помилки, пов'язані з білінгвальними проблемами сучасного суспільства, наприклад: *виздоровлювати – видужувати; прививка – щеплення; вдих – вдих; обширний інфаркт – широкий інфаркт; попередження – запобігання; алергія на ліки – алергія до ліків; стара хвороба – за давнєна хвороба; область серця – ділянка серця; кардіограма серця – кардіограма (без слова серця); на протязі – протягом.* Неправильний наголос, як-от: *амнезія, дистрофія, але флюорографія, логопедія, ветеринарія, рентгенографія, сироватка, ознаки, феномен.* Неправильне використання ступенів порівняння прикметників, наприклад: *більш хворий, більш оптимальний, більш економічний, більш досвідчений, більш головний, більш поширений, більш розповсюджений* тощо. Викладачі української мови за професійним спрямуванням не можуть брати на себе відповідальність за вивчення шкільного курсу української мови, проте мають докласти зусиль для подальшого опанування навчальної дисципліни „Українська мова професійного спрямування” як вищого рівня засвоєння мови. Патріотизм студента має розпочинатися з любові до родини, своєї мови й гордості за навчальний заклад, у якому він розпочинає шлях свого професійного становлення. Саме тому обов'язком будь-якого викладача вишу, а не тільки викладача української мови, є високий професіоналізм й бездоганне володіння державною мовою, мовою професійного спілкування, тобто мовна культура та мовленнєвий етикет будь-якого викладача вищого навчального закладу мають бути взірцем для кожного студента. На жаль, аналіз висловлювань та ведення документації колег-викладачів свідчить про невисокий рівень їхньої мовленнєвої культури, зокрема у використанні елементів офіційного спілкування, як-от: *“всвітлювати інтернаціональний характер науки”; “учбові кімнати”;*

“виховувати дбайливе ставлення до трудової дисципліни”; “проводити виховну роботу в душі патріотизму”; “ширше пропагувати досягнення науково-технічного прогресу”; “приймати участь”; “прищеплювати почуття відповідальності за здоров'я людей України”; “участь студентів у захисті честі університету”; “здавати екзамен” тощо.

Тому всю увагу студентів при вивченні мови професійного спілкування необхідно зосередити на оволодінні відповідними даному фаху терміносистемами сучасної української мови, професійною фразеологією, науково-виробничими жанрами й текстами, на удосконаленні культури спілкування, культивуванні належного мовленнєвого етикету, труднощах у використанні фахових стереотипів мовлення, правилах професійного оформлення медичної документації тощо. Тобто, пріоритетним має бути прикладний характер професійного мовлення, адже мова – це не сукупність правил, а насамперед система знань, культура співжиття в суспільстві, засіб самоформування й ствердження особистості. При цьому не можна забувати, що в українській державі знання української мови є необхідним елементом кар'єрного зростання, одним із чинників успішності майбутнього фахівця.

Проблеми формування професіоналізму майбутнього лікаря з чіткою орієнтацією на мовленнєву компетенцію не випадкові, адже лікар – це фахівець, діяльність якого передбачає безпосереднє спілкування у професійній, адміністративній, науковій сферах. Для цього треба спиратися на такі категорії: зміст мовлення (новизна, актуальність, конкретність, цільова спрямованість); структура мовлення (тривалість звучання, використання термінів, дублетів, знання терміноелементів тощо); комунікативна вправність (інформативність, правильність, логічність, точність, чистота, доречність, виразність); звукове оформлення (орфоепічні норми, морфологічний та синтаксичний аспекти); практична спрямованість (акцентування на потрібній інформації, переконливість, ясність викладу); імідж майбутнього медика як представника еліти медичної галузі сучасного суспільства (професіоналізм, ставлення до пацієнтів, колег, ерудованість, емоційність, стиль мовлення).

За результатами окремих досліджень мовленнєва діяльність – це об'єктивний процес, оскільки він стосується носіїв мови і водночас – це суб'єктивний процес, який реалізується завдяки мовленню суб'єкта [2].

Не варто забувати, що будь-яке фахове мовлення, зокрема й медичне, – це частина загальнонаціональної мови. Сама медична галузь – з усіма її формами, технологіями та методами застосування в суспільстві – це невід'ємна частина національної культури, а отже, вона вбирає в себе і мову, і численні традиції, у тому числі й народної медицини, та взаємодіє з іншими галузями науки.

Оскільки в Україні медичний працівник – одна з найпоширеніших професій, то функціону-

вання і вивчення фахового мовлення медиків – одна з найбільш актуальних проблем мовознавства.

Використання української мови як державної в навчально-виховній діяльності та професійно-науковій роботі забезпечує пропаганду і розвиток української мови серед студентів, науковців, збагачуючи словниковий склад майбутніх професіоналів, додає престижу її використанню як в Україні, так і поза її межами.

Не останнє місце під час вивчення та використання мовою відіграє виховний момент: пропаганда власне українського, виховання майбутнього патріота-фахівця, здатного розвивати і примножувати здобутки української мови як національної мови світу. Це означає, що студент має опанувати мову не як кодекс законів і правил, а як культурний феномен, продукт духовного поступу суспільства і власного розвитку.

Висновок

1. Гуманітарні дисципліни – важлива складова у процесі формування майбутнього лікаря. Наповнення національним змістом усіх навчальних дисциплін, а не лише українознавчих і суспільно-гуманітарних, а також висока мовленнєва культура – першорядне завдання та обов'язок кожного викладача. Тільки поєднавши навчання й виховання на мовному ґрунті, можна досягти мети – підготувати висококваліфікованого й високоморального, національно свідомого й громадсько-активного фахівця-медика, який водночас буде справжнім патріотом Української держави.

2. Подальше удосконалення українознавчих методів та методик гуманітарної підготовки май-

бутніх медиків сприятиме належному формуванню особистості майбутнього лікаря у світлі нових державотворчих, національно-культурних та морально-виховних перетворень.

Література

1. Ващенко Г. Виховний ідеал (Розділи з книжки) / Г. Ващенко // Дивослово. – 1996. – № 4. – С. 55-58.
2. Винославська О.В. Розвиток практичної компоненти комунікативної компетентності студентів технічного університету / О.В. Винославська, Н.Г. Андрійченко // *Практ. психол. та соц. робота.* – 2004. – № 12. – С. 65-69.
3. Гнатчук О. Гуманітарні знання в системі медичної освіти / О.С. Гнатчук // *Гуманітарна освіта: фактор світової інтеграції: матеріали міжнарод. наук.-практ. конференції.* – Чернівці: Митець, 1997. – Ч. I. – С. 197.
4. Єрмоленко С. Національна свідомість і виховання української мовної особистості / С. Єрмоленко // *Урок української.* – 2001. – № 11-12. – С. 9-11.
5. Мартинюк І. Національне виховання як основа розвитку активної особистості / І. Мартинюк // *Урок української.* – 2001. – № 7. – С. 29-33.
6. Марчук М.Г. Ціннісні потенції знання / М.Г. Марчук. – Чернівці: Рута, 2001. – 319 с.
7. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо: до питання формування мовної культури / Л. Мацько // *Дивослово.* – 2001. – № 9. – С. 2-3.
8. Навчук Г.В. До питання мовної підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів / Г.В. Навчук, Л.Б. Шутак, І.О. Собко // *Українська освіта у світовому часопросторі: матеріали III Міжнародного конгресу.* – Київ, 2009. – С. 387-389.
9. Пасинок В.Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема: Монографія / В.Г. Пасинок. – Харків: Лівий берег, 1999. – 154 с.
10. Романчук О. Знаки української агресії / О. Романчук // *Урок української.* – 2004. – № 11-12. – С. 10-20.
11. Чмут Т.К. Культура спілкування / Т.К. Чмут. – Хмельницький, 1999. – 358 с.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ГУМАНИТАРНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ МЕДИКОВ

Л.Б. Шутак, Г.В. Навчук

Резюме. В статье определены особенности преподавания гуманитарных предметов, в особенности украинского языка профессионального направления, в контексте формирования и воспитания личности будущего специалиста в отрасли медицины и фармации. Акцентируется на том, что язык профессионального общения – один из самых важных способов оценки интеллектуального уровня личности, основа её современного бытия и роста как специалиста.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, национальное сознание и самознание, интеллектуальный уровень личности, гражданская активность, элита нации, украинский язык профессионального направления, уровень владения языком.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO HUMANITARIAN TRAINING OF FUTURE PHYSICIANS

L.B. Shutak, H.V. Navchuk

Abstract. The article defines the features of teaching humanities, including Ukrainian language for professional purposes in the context of the formation and training future specialists in the fields of medicine and pharmacy. The fact that professional communication is one of the most important ways of assessing the intellectual level of an individual, the basis of their modern life and professional growth has been emphasized.

Key words: patriotic education, national consciousness and self consciousness, intellectual level of individual, civic activity, national elite, Ukrainian language for specific purposes, language proficiency.

Bukovinian State Medical University (Chernivtsi)